

BETON

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 166, GOD. X, BEOGRAD, UTORAK, 15. DECEMBAR 2015.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 19. januara 2016.

MIXER

Piše: Jerko Bakotin

RAZARANJE HEROJÂ

Sve to zbunjuje zapadnog promatrača. Jer, strogo uzevši, postoji jedan upravo izazovni nesrazmjer između onoga što bi oni htjeli biti i onoga što stoji iza njih... Nema sumnje, posrijedi je prevara.

Frantz Fanon

Došli smo sinoć, vlakom do Nauškija, odande starom i robusnom Ladom brkatog taksista do Kjahte, gradića na granici. Prelazak je trajao šest sati. Nekoliko vrsta policije, graničari FSB-a – *Federaljnaja služba bezopasnosti*, nasljednica KGB-a – carina, uvijek novi pretresi. Uljanovskij avtomobiljnyj zavod 452 je brutalno neudobno, ružno i jednostavno vozilo, istovremeno izuzetno pouzdano i izdržljivo. Stisneš gas i to je to... Nema potrebe za skretanjem. Jaruge, brda, šume, svejedno. Između Urala i Pacifika van gradova jedva postoji išta osim UAZ-ovih džipova i kombija. Putnici tu i tamo polome nešto, no zanemarimo li umjetnost, ta vozila savršena su metafora Rusije. Negdje nedaleko, oko rijeke Onon rođen je Temudžin. Ujedinio je Mongole, Tajčute, Najmane, Keraite, Merkite i ostale u hordu koja se prelila do Poljske, Hrvatske i Palestine, poklavši dobar dio onih što je srela putem. Štovao je Vječno Plavo Nebo – *Tengri*. U pola noći stigli smo u Ulan Bator. Na zgradi ogroman natpis na ruskom – *вокзал*, to jest kolodvor.

Mongolija je nova Meka za poduzetne turiste, pronaći smještaj je umjetnost. Taksist traži hostel, mi zvjeramo kroz stakla u mrak. Nedaleko je park, klinci pijuckaju, ulanbatorska scena. Odjednom dolaze dva pandura. Surovo su namlatili klince. Čizma, pa šaka! Pleska po lijevom obrazu! Bum! Nogom u trbuh! Tras! Jebote! I opet bum! Nakon što su otišli, klinci su ustali, otrešli prašinu, ogledavali modrice. Nastavili piti kao da se ništa nije dogodilo. Već smo tražili mjesto za kampiranje – u Mongoliji ne postoji privatna zemlja – kad smo konačno našli hostel.

Ujutro – žestoka rasprava oko odlaska u Gobi. Bljeskaju prizori otočića Oljhona na Bajkalu, ruske alternativne kazališne komune, pa bake u kostimu Shreka, pridolih bajkera, čaša jake votke. Pijani smo se igrali na plaži, a potom krik i pakleni bolovi mog dislociranog ramena. U to doba noći nismo mogli ništa, osim da mi oni u zubne gurnu štap, da grizem. Ležao sam na nekakvoj dasci i molio Nikolu da pronađe makar veterinaru, dok su se glumci raspitivali *Kak psihičeskoe sostojanie...* U šest se vratio s provincijskom doktoricom, Damir mi je skinuo hlače dok je zora rumenila nad jezerom, a stara gospođa ispraznila injekcije anestezije. Potom bunilo četrnaestosatnog puta. Srećom, u Irkutsku mi je maleni liječnik kosih očiju precizno namjestio rame. Bauljao sam omljen novokainom, a u bolničkoj čekaonici neka je žena bunčala o vanzemalcima. Nakon nekoliko dana odmora bacio sam

ruksak i kupio torbu na kotačiće, nastavio dalje. Ali – odlučeno je – u Gobi ne idem.

Doći u Mongoliju i ne osjetiti stepu? Pih! Tješim se, i ovdje mora biti zanimljivo – Ulan Bator je džungla. Miksani komunizam, kapitalizam i tradicija, Rusija i Amerika – kalašnjikov, Cola i pečena konjetina, treći svijet *par excellence*! Tradicionalni šator – *ger*, balega, kobilje mlijeko, ratnički duh i američki pop!

GRAD HEROJA I NESTABILNA ARHITEKTURA

Sutradan bazam po gradu. Sam centar vrlo je malen, u središtu Suhe Batorov trg, na njemu nova zgrada mongolskog parlamenta – Državni veliki hural. Na pročelju zgrade debeljuškasti Džingis, ponešto u budističkoj tradiciji. Nasuprot kip Suhebatora, heroja borbe protiv Kineza i utemeljitelja druge socijalističke zemlje na svijetu. Oko kipa svježi vijenci. O Mongoliji se gotovo čitavo stoljeće odlučivalo u Moskvi, pa je logično da lokalci nisu oduševljeni Rusima. Ali, zahvaljujući golemom crvenom mediju dobili su makar formalnu nezavisnost. Što medvjediće nije spriječilo da pokore Burjate, bliske rođake Mongola. No, Kineze ovdje, bar se takav dojam stječe – naprosto mrze. Osim povijesti, realna opasnost... *There is one billion of us, we will come to you!* mantrao je pijani Kinez kojeg smo sreli u Ulan-Udeu.

Trg je lijep, ali već u neposrednoj blizini počinje pustoš – blatni rovovi neasfaltiranih ulica, derutni pločnici, raspadajuće fasade. Buja *trash* – ekonomija sitnih usluga za turiste. Sklepani kiosci,

MIXER

Jerko Bakotin: Razaranje heroja

antiCEMENT

Đorđe Krajišnik: Na kraju sve postane istina

ARMATURA

Gazela Pudar Draško i Jelena Čeriman: Školom protiv nasilja

VREME SMRTI I RAZONODE

Radivoj Šajtinac: Bei Dao mi šapuće
Denisa Duran: Otac

Drugog svjetskog rata. Pravi kaos rezerviran je za predgrađa sastavljena od *gerova* i baraka. Ležim nekoliko sati u *National Recreation Park* – pomalo zapuštena zelena površina, jezero u središtu i *roller coaster* na pedale! Poput mongolske ekonomije. Trećina Mongola živi u Ulan Batoru, život u divljini se raspada pod udarom modernizacije i kapitalizma, ljudi hrle u glavni grad koji to ne može podnijeti, svaki treći građanin živi ispod praga siromaštva. Po jezercu ipak veslaju i uživaju mladi parovi. Nekakav uloženi trud se vidi u održavanju parkova, ali kraj parlamenta prosjaci jedu, probavljaju, prodaju prnje i prose, okruženi milijardama golubova. Prometna pravila ne postoje; prelazak ce-

↑ Fotografije u broju: Mongolija, foto Damir Žirić ↓

internet kafići u kojima na sitno okradaju, restorančići, na tlu tričavi suvenir i stari telefoni koje siromasi iznajmljuju, automobili porazbacani kao igračke razmaženog djeteta. Svuda se dilaju mobiteli, šareni sirotinjski *gadget* – kapitalizam. Srednja klasa jede globalno: *Bohemian club, Italian restaurant, Chez Bernard, Original japanese, Korean, McDonalds...* Iskaču ulickane strane banke, veleposlanstva ograđena žicom i zgrada ulanbatorske uprave, svjetlucave đinduve u jarugama... Većinu grada čine oronuli socijalistički blokovi i birokratske zgradetine, pokoji poslovni toranj, neka impozantnija palačica u užem centru je kazalište ili bivši muzej Revolucije. Skoro sve je izgrađeno nakon

ste je avantura, potencijalno pogubna za turiste. Koji, uostalom, u središtu imaju *Tourist street*... Grad je često mijenjao imena, a Ulan Bator – *Crveni heroj* – zove se od 1924. Godine. Tada je valjda bio crven od ponosa, danas od muke. Brojni su prosjaci svih dobrih skupina, no najviše je male djece. Klincima nema smisla davati pare, svaki ima odraslog robovlasnika. Nasrtljiva i gruba, ta djeca su onakva kakav je život prema njima. Opkole te ispruženih ruku, mantrajući čarobni hokus-pokus: *Money! Money! Money!* Žudiš za mišomorom... Istina trećeg svijeta je gnjusna. Uskoro pljusak miješa ponešto prašine s ulica u blato boje oke-
ra. Trčim pod krov i osjećam neke dodire na leđima. Okrećem se.

Drške, desperadoske oči kradljivca, ruke u mojoj torbi! Pogledi se na se-kundu susreću, crne zjenice pulsiraju, a potom crta, bandit nestaje bes-traga! Srećom, okrenuo sam se na vrijeme, nije stigao ništa dignuti. „To je novi fenomen. Do prije koje godine nije bilo turista i grad je bio jako siguran. Sada dolaze čitave horde i lokalci su naučili da stranci imaju novca. Ali, još uvijek nisu dobri lopovi, ne znaju kako krasti“, kaže mi navečer u hostelu Rita, američka geologinja koja je tu već godinama. Krećem Avenijom mira prema samostanu Gandantenčening. *Velikom mje-stu savršene radosti*, kompleksu hramova, knjižnica i vjerskih objekata, domu za oko četiri stotine redovnika. Mongoli su budisti mahajana tradi-cije. Tridesetih su godina – pod vodstvom lokalnog Staljinova satrapa, Horlogijna Čojbalsana – izvršene masovne čistke. Likvidiran je veliki broj monaha, sruvjene su stotine hramova, društvo prisilno kolektivizirano i sovjetizirano. Navodno je ukupno pobijeno trideset do četrdeset hilja-da ljudi, oko pet posto stanovništva. Devedesetih i ovdje renesansa reli-gije, obnove hramova... Službeno, devedesetak posto stanovništva su vjernici, a u praksi je broj ateista vjerojatno popriličan. U središtu kompleksa je Dženrezig *dacan*, hram izgrađen 1911. U nje-mu je dvadesetšestmetarski kip Migdžid Dženreziga, *bodisatve* – probuđenog bića – suosjećanja. Rusi su '38. kip odnijeli u Lenjingrad, pa pretopili suosjećanje u metke. Praktičan narod, zna da se najbolje filozofira topovima.

Obnovljen prilozima vjernika, pozlaćeni kip – prekriven s petsto kvadratnih metara svile – u sebi krije 27 tona medicinskih trava, 334 sutre, dva milijuna smotaka mantri, te čitav *ger* s namješta-jem u podnožju. Simbol mongolske nezavisnosti. Ispred zgrade u kadar fotoaparata hvatam hram i klinca koji naokolo trčkara. Dotrčava bijesna mama i pred moj objektiv – u činu jasnog protesta – ugura svoje dupe. Uočavam zanimljivog mo-naha. Šezdesetak godina, ogromni brkovi, plamene oči, obrijana glava. Baulja naokolo pijan ili lud, u grimiznoj halji, strjelja atomskim jezgrama koje ima umjesto očiju. Stvarno infernalan lik... Odjednom stari trči do mene i grabi pojās fotoaparata! Mahnito ga čupa iz mojih ruku... Ne dam! Šćepao sam drugi kraj! Zajebi! Povuci-potegni! Ne ide! Bježi dida! Nešto mi, gledam, kaplje po ru-ci... Stari slini iz usta! Baaaa! Srećom, dotrčava momak koji prodaje karte, smiruje starog i odvo-di ga. Tako treba – pomislim – pospremi starca gdje spada. Budistički siledžija!... Momak mi gesta-ma objašnjava da budem oprezniji s fotkanjem. U pravu je, nisam na safariju. Privukao me Zajsan Tolgoj, impozantni spomenik sovjetsko-mongolskom prijateljstvu. Pješačim Džin-gisovom avenijom, izlazim iz grada, prolazim socijalistička predgrađa i muzej – bivšu zimsku palaču pos-ljednjeg monarha Bogd kana. Komunisti ga ostavljaju na formalnom mjestu vrhovnika sve do njego-ve smrti 1924. – socijalistička monarhija je *contradictio in adjecto*, ali... Valjda su ga trebali. Na brdu su narisana dva golema lica, čini se da je jedno Džingis.

Oronuli memorijal još je uvijek impresivan. Vječna vatra prijateljstva je ugašena, ali murali su sjaj-ni, makar smiješno socrealistički. Pobjede nad nacistima i Japancima, bitka kod Halkin Gola, Mon-gol u svemiru – Rusi ga povelj, svjetla budućnost, izgradnja, žetva... Sakralizacija revolucije. Po-kraj ugašene vatre jedan je novi ovo – sveti humak s ceremonijalnim štapom, ukrašenim plavim tka-ninama. Sjećam se, vidio sam upravo taj prizor – ovo i ugašenu vatru prijateljstva – u nekom *Rea-deržs Digestu*. Potpis pod fotku – „Novopronađena sloboda“. Sloboda da piješ kolu i umreš od gla-di. Iznad nas ogromni cementni soldat vije barjak sa srpom i čekićem, što je - usred ovog pastir-skog naroda – pomalo apsurdan prizor. Hrpa ljudi, kako turista tako i domaćih, očigledno mjesto za šetnju, mladi se drže za ruke, gledaju zalazak, obuhvaćaju čitav kaotični grad. Ispod nas urbana pustoš, dizalice gradilišta, predgrađa od *gerova* i blata, reklame i noćna svjetla velegrada, kasina i hoteli, sve ispremiješano, u pozadini dimnjaci termoelektrane, ultranarančasto svjetlo zalazećeg sunca i pusta stepa oko svega, čista distopija. I dim iznad tog improviziranog grada, na koji je upra-vo pušten dolar s lanca.

DIJALEKTIKA PRELAZ IZ NIOTKUDA U NIKUD

„Iz Mongolije smo. Zovem se Zula, a ovo je moja prijateljica Nara. Studiramo ekonomiju u Novosi-birsku. Ovdje smo na praznicima, volimo Mongoliju, ali...“, kaže djevojka. „Mongolski muškarci vrlo su agresivni i ljubomorni. Kao Narin momak. *Eto normaljno!* Ne želim tako nešto, želim putovati, vidjeti Europu i Ameriku, biti slobodna! Želim europskog muža – dovoljno je što sam ja Mongolka!“ – tumači u žaru. Doima se energično, nevino, iskreno, čak bespomoćno u svo-joj žudnji, makar, ne sumnjam da će uspjeti. Znači, za mongolsku *progresivnaju djevušku* emancipaci-ja znači bijeli muž. Podsjetila me na iskustva Jože Horvata u Panami šezdesetih godina. Majka kliniki-ce Amperito govorila mu je o svojoj borbi da dobije bijela čovjeka – i o volji da izbori isto za svoju kćer. *Dovoljno je što sam ja Mongolka*. Što da čovjek kaže na to? Razumijem Zulu, vidim gdje živi. Ipak, ne-što je tragično u njenom bijegu od Mongolije. Razbudiuje me pogled na Damira i ekipu kako se iskrcavaju iz UAZ-a. Pričaju dogodovštine. Vidje-li su Karakorum, staro središte Džingisovog carstva! Klance! Stepe posute životinjskim kostima. Zatim Gobi! Pucam od ljubomore. Do nekog drugog puta nemam izbora nego zamišljati. „Gradovi na jugu“, govore mi, „uopće nisu gradovi! Dalanzadgad – petnaest tisuća ljudi, a jedva da postoji zgrada. *Gerovi* ograđeni ogradama, unutra Internet, klinci igraju *Warcraft*, jašu virtualne konje!“ Apsurdi postmoderne usred pustinje... Pričam moje doživljaje, u čudu kimaju glavom. Ka-mo god oni došli, nomadi su bili iznimno ljubazni. *Ger* svakih četrdeset kilometara, poput broda na pučini, obitelj časti hranom, *eregom*, spavanjem... Običaj je da se ostavi nešto za poklon. Pokazi-vali su im stada konja, deva, svoje tradicije. Kćeri se nerijetko školuju na fakultetima, tekovina socijalizma. Dakle, malo one mitske Mongolije – van Ulan Batora – još postoji, još nije samljeva-na paklenim žrnjem, još nisu uništeni ljudski odnosi, još bijeda nije izcvakla najgore iz ljudi. Ipak, i oni su imali udes, i to opaki. Stali su da pitaju za put, no ogromni kelid brko uočava njihovu opremu, potom dolazi do prozora, zagledava Tinu unutra, plazi jezik, pa suludim potezima liže sta-klø! Panika, vozači mahnito pale kombi, pustinjski gusari ih jure džipovima! Možda se radilo o bor-bi za život. Spasilo ih je to što je razbojnicima krepao jedan auto.

Dan provodimo u odmoru i smišljanju kako složiti reportažu. Teška srca odlučujemo prekosutra otići na „Chinggis Khaanžs cavalry show 2007“ – spektakl oživljavanja povijesti, dosta popularan među turi-stima. Petsto konjanika usred stepe južno od grada, pod originalnom opremom glumi bitku iz dvana-estog stoljeća. Show je ipak, ispostavilo se, popriličan treš. *Oponašajući borbu, u ovom spektaklu suko-bljavaju se dvije vojske, a kakofonija bitke penje se do krešenda u stepskoj prašini*. Po brošuri, Džingis je izumio Internet. *Prvi brzi konjički sistem omogućavao je izmjenu informacija i bio prethodnik današnje In-ternetske mreže...* Groteskna mašta nacionalnih PR-ova ide zaista daleko.U međuvremenu pronalazim letak o sirotištu smještenom van grada. Osovala ga je Australka Didi Kalika, zgrožena prizorima u po-licijskom sabirnom centru. Djecu kupe s ulica, trpaju u kaveze nalik štenarima...

U gradu navodno postoji naci-kafić, uređen u stilu Trećeg Reicha. Sat vremena uzalud lutamo na

BETONJERKA MESECA

U Srbiji nije bilo kvislinga. Samo Nedića, Ljotića, Mihailovića...

B. Dimitrijević, čuvar suštine DS

TAMO GDE SE ROJI SIROČAD

Navečer pijuckamo vino u hostelu. Priključuje nam se novi gost, Singapurac Laj Hok. Visok, mar-kantan, snažan četrdesetčetverogodišnjak, prosijede poluduge kose. Geopolitika, globalno zato-pljenje, Amerika, siromaštvo, nacije, kulture, otvorenost, sreća... Diskutiramo do dugo u noć. Naj-više priča o solidarnosti, pomaganju drugima, energično gestikulira. Šest godina mladosti pro-veo je u vojsci, nakon toga biznismen... *I did really big money*... Negdje u tridesetima je otišao i većinu svijeta obišao autostopom. Još uvijek nije bio zadovoljan. Postaje volonter, pomaže siro-mašnima, ugroženima, svakom kome treba... Obrazovati mase, dati im pristup Internetu, obra-zovanje i šansu. Zatran je projektima. Iz njega pršti neuništiva i fanatična volja, željezni optimi-zam... Ubacio je svoje pare i cijeli svoj život u to... Militantan tip, *true believer*, ali argumentiran, obrazovan, šarmantan... Budi poštovanje u nama.

„Znas li nešto o ovom sirotištu?“ pitam. Pokazujem mu letak. „Naravno! Didi je moja prijateljica. Djeca iz sirotišta upravo odlaze u ljetni kamp u nacionalnom parku Gorki-Tereldž. Dolazi i tridesetak djece iz policijskog centra koja su dobila ‘izlaz’ na tjedan dana“ započne, a zatim predemo na bit. „Želite doći? Nema problema!...“ Na komadiću papira na-škraba nam kartu. Dolazimo sutra predvečer. On će već biti tamo i obavijestiti o dolasku američ-kih i hrvatskih prijatelja.

Novi UAZ, pravac Tereldž, sedamdeset kilometara na sjeveroistok. Vožnja traje predugo, čini se da sunce zalazi na istoku. Uskoro vozač oštro skreće s ceste, sve se uklapa, prolazimo kućice na ula-zu, slijedimo Laj Hokovu kartu, pratimo nekakve stupove, valjda za struju... Spuštamo se u malu zelenu dolinu, ispred nas dvadesetak *gerova*, ograda od debala, sve izranja iz magle, davno izgu-bljena idila... Svježim zrakom odjekuju dječji glasovi, igraju se skupine klinaca, laju deseci pasa. Pristupa nam mlada žena. *Vi ste Lay Hokovi prijatelji?* Stupamo među *gerove*, potpuno nespremi za tu erupciju, mahniti dečiji vrtlog koji oko nas počinje da se formira kao roj pčela...

Zvižduk, devet je sati, opet deseci djece jure na nas, vješaju nam se oko vratova, pozdravljaju, po-tom poslušno kao u vojsci trče u *gerove*. U svakom je jedna surugat majka desetero siročadi. „Rekao sam da će se djeca rojiti oko vas. Razumijete sada o čemu sam pričao?“ govori Laj Hok, smijući se cijelim licem. „Ali, nije jednostavno. Ne znaju živjeti u vanjskom svijetu, krhki su, nepri-premljeni za ljude...“

„Što to znači?“

„Kada navrše osamnaest, pošaljemo ih van, nađemo im posao. Ali, nekada jednostavno ne mogu podnijeti vanjski život, vraćaju nam se. Upravo pokušavamo organizirati grupe koje bi pružale pot-poru onima koji nas napuste, pomogle im da žive normalno.“

Grlimo se, oporastamo, ulazimo u kombi. Vozimo se u tišini, držeći fotoaparate masnih ekrana, is-pipavim stotinama prstića.

*

Jednom kad riješiš da odeš iz nekog grada, kada to postaje samo stvar čekanja sata u kojem odlazi tvoj vlak, sve postaje suvišno, poput priče koja se nastavila nakon svog završetka. Nostalgija hvata pri gotovo svakom odlasku, a sada je i teže. Razmišljam, vjerojatno se nikad neću vratiti. Promatram taj ružan i neugodan grad, zavolio sam ga. Ima nekog brutalnog šarma, romantike.

U zbilji, nema ovdje nikakve romantike, vidim je samo ja, bezbrižni promatrač. Navodni romantični junak ne doživljava to tako, on se naprosto bori. Ovakو dođes, fotkaš se s djecom, nešto na-črčkaš i objaviš, nadasve zanimljivo! Avanturizam sitne duše? ■

Odlomak iz putopisa, iz knjige Bratstva i ubojstva, gađinj *koju će uskoro objaviti IK Algoritam iz Zagreba*

antiCEMENT

Piše: Đorđe Krajišnik

NA KRAJU SVE POSTANE ISTINA

Veton Suroi: *Milijarder* (Samizdat B92, 2015)

Roman *Milijarder* kosovskog autora Vetona Suroia, koji je preveo na srpski Škelzen Malić, priča je jednog dana. Priča Arbera Hasija, ko-ji se nakon povratka iz kratkog egzila u Londonu ponovo suočava sa prištinskom stvarnošću devedesetih godina prošlog vijeka. Period je to kada Milošević režim počinje sve veći pritisak spram alban-skog stanovništva na Kosovu, kada se zatvaraju škole na albanskom jeziku, intelektualci i kulturni radnici se hapse i premlaćuju, a rad-nici u državnim firmama otpuštaju sa posla. Ali i vrijeme kada hara nemilosrdna hiperinflacija, koja kao posljedica sankcija uvedenih SR Jugoslaviji pogađa i kosovsko društvo. Pored toga Suroi nastoji pre-dočiti egzilantsko iskustva, kojim razobličava neke veoma važne seg-mente odnosa takozvanih zapadnih zemalja spram sukoba u Jugo-slaviji i spram ljudi sa evropskih margina, što je jedan od glavnih raz-loga zašto se Arber vraća iz Londona.

Struktura ovog romana izgrađena je na temeljima kolažnih krhotina. U tako postavljenoj romanesknoj strukturi autor nastoji kroz medijum glavnog protagoniste Arbera Hasija, njegovo retrospektivno i intro-spektivno kretanje kroz narativ, predočiti kosovsko stvarnost u razdo-blju velikih pritisaka. Ulančava se niz epizoda koje Hasi priča iz vlasti-tog iskustva kao jedan od uposlenika Komiteta za ljudska prava ili ih prenosi kao priče drugih koje dolaze do njega kao odjek izvještaja ko-je za Komitet prevodi. U uslovima kada hiperinflacija određuje gotovo sve, a državni teror sve više zateže svoj обруč, protagonistima romana *Milijarder* ne ostaje ništa drugo nego da svoje vrijeme svedu na lutanje po kafanama, jer je odlazak u kafanu postao zamjena za posao koji im je oduzet, dok se čeka glas o novom nasilju koje treba zabilježiti, ili povoljniji trenutak za brzinsku razmjenu njemačkih maraka u sve bez-vrijednije dinare. Otuda, svi koji sjede u prištinskim kafanama za tili čas, kako vrtoglavo skaće kurs njemačke marke, postaju milijarderi. Ilustrativna je u tom pogledu epizoda u kojoj Hasi sa društvom cjelo-dnevno pije i nikako ne uspijevaju potrošiti deset maraka. Jer taman kad se približe iznosu koji bi se trebao platiti, kurs se promijeni i pro-stora za nove runde pića još uvijek ima.

Ipak, kafana koju posjećuje Arber Hasi sa svojim prijateljima, pored toga što je zamjena za nedostajući posao, mjesto je i svojevrsnog političkog otpora. U njoj se posredstvom međunarodnih radiostani-ca slušaju vijesti kako bi se doznalo šta se dešava u drugim kosov-skim gradovima, ali i prikupljaju podaci gdje je počinjeno neko nasi-lje kako bi Hasi i njegove kolege iz Komiteta mogle na licu mjesta utvrditi njegove razmjere. Iz kafane se, međutim, obavljaju i svi dru-

gi *društveni* zadaci. Odlazi se u švalerancije, ali se prate i *zastranje-nja* sunarodnika, čime se u romanu otvara prostor za prikazivanje unutrašnje stigmatizacije među Albancima. Za Albance je recimo blasfemično stajati u redu za „državni hljeb“ zajedno sa Srbima. Jed-nako kao što je problematično da Srbin vidi Albanca kako kupuje “dr-žavni hljeb“. Jer ako kupuje „državni hljeb“ to znači da je u teškom materijalnom stanju. Istovremeno je neprihvatljivo da Albanac vidi Albanca u kupovini „državnog hljeba“, jer „ne žele da drugi shvate da su u teškom stanju, jer će to onda shvatiti i oni sami.“ Činjenica da se od sunarodnika želi sakriti nemanje nije ništa autoh-tono albansko, ali pokazuje kako princip sramote zbog kontakta sa etničkim drugim postaje faktor koji blokira svaku mogućnost djelo-vanja. Istovremeno, priznati etničkom drugom da si osiromašio, u takvom kontekstu, znači pristati na poraz. Suroi uvodeći ovu i slične epizode (kao onu kada Hasija i njegove prijatelje, u nekom mjestu u unutrašnjosti Kosova, prebija srpska policija, napuckavajući na njih pse, ali oni ovaj događaj, ponovo zbog straha od prikazivanja suna-rodnika, nastoje sakriti) čini mi se, zahvata dublje u tle međuetnič-ke netrpeljivosti kao posljedice etno-političkih, ali i kućnonaracij-skih pritisaka.

Suroi, međutim, bez obzira što *Milijardera* postavlja u veoma trauma-tično razdoblje za albansko stanovništvo na Kosovu, ne upada u zam-ke da roman svodi na jednodimenzionalne predstave. Jasno je da je centralna narativna linija ona koja prikazuje svakodnevicu kosovskih Albanaca pod stalnim pritiskom i državnom represijom. No, ona nije jedina. Tako Suroi u *Milijarderu* uz zmiznascen državnog terora želi pri-kazati koliko je i kako čovjek u stanju naći načina da preživi. Scene brutalnog nasilja pasac nastoji uvijek dati iz jedne odmaknute per-spektive, tako da počinjeno nasilje i skrivanje fakta da se ono uopšte desilo, postaju svojevrsna normalnost. Da bi postigao efekat nepo-srednosti, pisac koristi promjene pripovjedačke perspektive. Tako po-zicionirana priča o fizičkom nasilju ne preuzima primat u romanu *Mi-lijarder*, jer Suroi ne insistira na šokiranju radi šokiranja.

Zahvaljujući takvom odnosu, Suroi *Milijarderu* priskrbljuje autentičnu atmosferu prikazivanja grada u kome je život sveden na pokušaje da se pronade način kako prevaliti još jedan dan. Vidimo cijeli presjek jed-nog društva, vidimo uplašene ljude koji zbog straha od prisluškivanja ne smiju pričati glasno, tek su nešto glasniji u vrijeme ezana. Osjeća-mo da je situacija dovedena pred stan van njihovog beznađa. Toliko ih sna-žno vuče to njihovo prokletstvo da nisu u stanju da mu se odupru. Una-prijed svjesni da je sve izgubilo smisao. I međunarodna podrška, i unu-tranji odnosi, i život sam.

Nije ipak *Milijarder* roman bez nade. Niti ga Suroi lišava humornih scena i ironije. Njegov lik neprestano ima ono svoje „biće bolje“, ko-je je samoobmana, ali koja čovjeka drži u kakvoj-takvoj ravnoteži ■

ARMATURA

Pišu: Gazela Pudar Draško i Jelena Čeriman

ŠKOLOM PROTIV NASILJA

Pre nekoliko dana, u Beogradu je održana akcija protiv femicida, povodom Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama. Iznet je alar-mantan podatak da su u Srbiji, od početka godi-ne do 1. decembra, u porodično-partnerskom kontekstu ubijene 33 žene. U isto vreme, samo nekoliko desetina metara dalje, odvijao se skup koji je tematizovao rodno inkluzivno obrazovanje i šta škola i porodica zajedničkim naporima mogu da učine da rodna ravnopravnost zaživi. Oba sku-pa, sa različitih strana, a suštinski s istim ciljem, tražila su priznavanje i prepoznavanje rodnih aspekata svakodnevnog života. U kakve osobe iz-rastaju naša deca, posebno dečaci i mladići, kada se novinski stupci pune pričama o nasilju nad že-nama koje se neretko završi fatalno? Kako to vas-pitavamo i obrazujemo decu kada više od dve tre-ćine osnovaca kaže da je bilo izloženo nekom ob-liku rodno zasnovanog nasilja u školi? Odakle po-treba među dečacima i mladićima da se na takav način odnose prema devojčama i devojkama, a kasnije i ženama? Pre svega, odakle potiče odsu-stvo reakcije na ovu pojavu?

Specijalna izvestiteljica Ujedinjenih Nacija za pra-ćenje nasilja prema ženama, njegovih uzroka i po-sledica, Dubravka Šimonović, skrenula je pažnju na odusustvo razvoja smislenih strategija za pre-venciju nasilja nad ženama. Čini nam se da se vr-šnjačko nasilje, ali i druge vrste i oblici nasilja, kao i svaki oblik diskriminacije, mogu umanjiti i razre-šiti upravo kroz obrazovne i vaspitne obrasce koji u sebi sadrže poznavanje i uvažavanje rodnē tema-tike. Njihova vrednost se ogleda, na prvom mestu, u razumevanju normi, odnosa i obrazaca življenja u „rodno obojenom svetu“ i ograničenja koja ta-kav okvir ima po mogućnosti razvoja i učenje sva-kog pojedinca. Stoga strategija za prevenciju nasi-lja prema ženama i devojčicama mora obuhvatiti ulaganje u vaspitanje i obrazovanje dece i mladih, ulaganje u njihovo razumevanje rodnih odnosa i usmeravanje školskih i drugih praksi. Razumeva-nje uslova u kojima sistem obrazovanja funkcionē še i utiče na reprodukovanje rodnih i svih drugih nejednakosti je potrebno da bismo shvatili odakle neosetljivosti na te nejednakosti među novim ge-neracijama.

Moglo bi se tvrditi da je poželjno teme rodno inkluzivnog obrazovanja pristupiti „odozgo“, kroz de-finisane akte i obaveze koje iz njih proističu, za škole, nastavnike/ce i stručne saradnike/ce. Ši-monović svakako ide tim putem, imajući u vidu svoj mandat i ulogu Ujedinjenih nacija. Ipak, sa-mo njihovo postojanje nije garant da će doći do primene ili promene, naročito jer je implementaci-ja usvojenih okvira i politika već dugo boljka na-šeg društva i države. Ne zalazeći ovde u pitanje ko-liko je tema rodne ravnopravnosti suštinski posta-la deo naših politika, jer i dalje postoji ogroman prostor za njihovo unapređenje, pitamo se gde je prostor za naše delovanje kao stranjnaka/kinja, nastavnog osoblja i roditelja u postojećem okviru? Da li je taj prostor potrebno nanovo izgraditi raz-ličitim intervencijama, akcijama i aktivnostima i odakle bi trebalo da dođu takve intervencije? Ili je moguće postojeće prostore podržati tako da pre-važidi okvire institucija u kojima su ponudeni i uređeni i postanu osnova novih praksi? Da li je de-lanje unutar sistema ono koje dugoročno i suštins-ki menja postojeće obrasce? Na koji način je mo-guće podstaći sebe i okruženje na korake ka elimi-nisanju diskriminacije i suštinsko približavanje i dekonstrukciju različitih rodnih identiteta, ume-sto njihovo većito odvajanje i suprotstavljanje

BETON BR. 166 DANAS, Utorak, 15. decembar 2015.

obojeno inertnošću i fatalizmom, jer to tako mora? Dinamika razmene iskustava među nastavnicima/cama i roditeljima u okviru seminara „Svi naši identiteti“, realizovanog sa 143 učesnika/ce, gde ta iskustva nisu procenjivana već pažljivo analizirana, omogućila su razgovor o naizgled nepomirljivim suprotnostima upravo sa onima koji učestvuju u socijalnoj izgradnji dece i mladih ljudi. Iako je ova tema „škakljiva“, iako se često među nastavnicima/cama i roditeljima čuje da je rodnost biološki određena (i u određenom odnosu prema polnosti) i time fiksirana, dometi otvaranja tema rodne ravnopravnosti u nastavnom procesu, razmatranja rodno osetljivih sadržaja ili, bolje rečeno, odsustva tih sadržaja u školskim programima, nisu zanemarivi. Naprotiv, stavovi roditelja i zaposlenih u školama, uz još uvek prisutne sadržaje u nastavnim materijalima koji reprodukuju patrijarhalnu matriцу, ukazuju na potrebu za akcijama koje bi unapredile vaspitno-obrazovnu klimu. Takva klima bi išla u susret većoj demokraciji i inkluzivnosti različitih kategorija stanovništva u nastavnom procesu i uopšte u životu škole.

U prilog tome, nastavnici/ce su većinski spremni i radi da se stručno usavršavaju o rodnoj tematici. Istraživanje o rodno zasnovanom nasilju u okviru programa „Škola bez nasilja“ je pokazalo da 75% zaposlenih u osnovnim školama i 68% zaposlenih u srednjim školama iskazuje takvu spremnost. Stoga još više brine podatak da skoro da nema obuka i programa namenjenih nastavnom osoblju koji bi tematizovali upravo rodna pitanja i prakse u okviru škole i nastavnih planova i programa. O programima koji bi bili namenjeni roditeljima i da ne govorimo. Kao da su tačke presecanja i zajednički prostori promišljanja tema koje nas suštinski i egzistencijalno povezuju sve manje.

Ne čudi zato što se često pojavljuju šumovi u komunikaciji između aktera u obrazovno-vaspitnom procesu, te se ponekad stiče utisak da su prostori između nepremostivi i da svi primeri dobre prakse padaju u vodu, a zapravo svi zajedno vapimo za (ponovnim?) osvajanjem javnih, a *intimnih prostora*, kojima bismo se povezali sami sa sobom, a onda i sa drugima. Izgradnja škole u kojoj ima mesta za sve se postavlja kao nužan uslov razvoja društva slobodnih i solidarnih građana. Iako zvuči kao utopija, potrebno je imati je na umu kao ideal kome težimo, pa mu se možda i približimo ■

Tekst je nastao u okviru projekta „Izgradnja partnerstva škole i porodice“, koji je finansijski podržala ambasada Kraljevine Norveške u Beogradu

VREME SMRTI I RAZONODE

Piše: Radivoj Šajtinac

BEI DAO MI ŠAPUĆE

1. Ako je o prostoru reč, prostrantvu Odanosti, trpljivosti i mnogoljudnosti Onda je ovo ista slika Kraj grada, izubijana tabla prljave trave Ulubljen lim u kom svetlucaju bare Barice i zardale latice

Ali tamo je bespogovoran, neizbežan Neporeciv horizont A u blizini samo vižljasti, zmijoliki baletan Koji u SVE TO, ubeđuje nepodšišanog starca

Preduge sede vlasi šibaju i miluju obraze Vetar je i suze su dosadne Pogled je jedini izbor U ovom trenutku života Hod se slio malaksanjem Uzalud oko rašnirane cipele obigrava ničije kuće Veseli šugavac, Uzalud se i senke pružaju tlom

Starac zna da je neprimetnost najmilija, Da su nagle reči nakon vida i sluha Zalogaji koji se ne mogu ni ispričati ni progutati Bolje biti i skrit i sit

Makar sve prethodno, u stvari bilo Slepilo i gladovanje

2. Pustite me da prođem Nosim Šuplje srndaće od čokolade Pun suviše radoznalosti, uzmeniren, nezajažljiv Razrogačenih očiju sa zenicama koje se Više ne mogu zakopčati

Ničije me srce ne bodri pod Šarenim staniolom Niti iko nišani na mene i moj plen Slabo, bežim, neizazovno, zebnja mi je ofucana

Dok sam smeran i zadihan slušao šaptača Koji mi je objašnjavao Horizont, ravnicu I kratke prekide u prepoznavanju oblika i svetla

dok me taj čuvar, vojnik, plesač, stražar podupirao i učio prvim znanjima i sećanjima trudio se da se sam prepoznam veselo me je kuće, ipak, izulo kroz gole tabane probila je nejasna svežina to je, to je taj lim od kog je Velika kutija u kojoj smo opet si naučio šta je horizont

pusti na slobodu zaslađene jestive srndaće

daljina je lebdela, opet, iznad nepreglednih limenih ispupčenja i udubljenja potkad tek namignuvši, barskim odsjajem na Horizont o kome, opet starac sve zna ■

Dei Bao proterani savremeni kineski pesnik kome još nije dozvoljeno da se vrati u Domovinu

iznutra čokolada je šuplja a spolja tako pitoma

Piše: Denisa Duran

OTAC

Otac Otac je jeo iz moje ruke s mukom. I umro je. Ljudi se okupljaju oko njega pažljivi zabrinuti da se ne zaraze smrću.

Toliko Bio je vredan čovek! Bio je vredan čovek! Toliko može da ostane od jednog ljudskog života...

Žena Žena, sređuje ga i pere zbog medicinske sestre, ali... Ovom čoveku nema spasa, džaba se mučimo!...

Kad umremo mi pospremimo živote drugih.

Kao oko prazne rake Kao oko prazne rake ljudi sad stoje i pričaju o svojim životima spremni da upadnu.

Sređujem grob Sređujem grob, čupam korov, rukama vučem zemlju

kao da je čebe u pokušaju da ih probudim.

Opružena na zemlji Opružena na zemlji, utočula, puštam insekte da mi se penju na telo. Hoću da se priviknem na smrt dragih osoba ■

Prevod sa rumunskog: Đura Miočinović